

“Tarihin Uzun Bekleyenine” (Derleyenler D Hattatođlu & G E Apaydın) **Tuttuđumuz**
Yollar: Kenar Kuram Yöntem, Anahtar 2008

TARİHİN UZUN BEKLEYENİNE

Z. Tül Akbal Süalp

Bilimsel faaliyetin, bilgi edinme anlamlandırma ve yeniden üretme yöntemlerinin, eleştirinin ve analizin, sanatın, estetiğin kenarında, kıyısında; hatta kıyının öte yakasında durmaktan bahsetmekle, bütün bu alanların baktığı yerin kenarında, kıyısında olmak; hatta görüş hizasının altında kalmak aslında birbirinden ayrılamaz. Bu duruşların karşılıklı ve karmaşık ilişkisi göz ardı edilemez olmalıdır. Çok katmanlı, yoğun ilişkinin karşılıklarının dinamiğini taraflarından birinin dinamikleri ele alınmaksızın tartışmak herhalde mümkün olmamalıdır. Bakanla, bakılan arasındaki denge, bakmanın yöntemini, bakma meselesinin çerçevesini kuran kuramın odağını belirlemez mi? Kuramın, analizin, eleştirinin odağını oluşturan ne, neyi sorunsallaştırıyor sorusu, nasıl sorunsallaştırıyor sorusuyla iç içe girmiyor mu?

Kenar, hem bilimsel, eleştirel ve sanatsal faaliyetlerin bakmak için yöneldiği, bakarken kesip çıkardığı alanın yani çizdiği çerçevenin kenarı, hem de bu faaliyet alanlarında çalışanların genel kabul gördüğü, işaret ettiği külliyatların (kanonların) dışında kalanlarsa, bu geniş kapsamlı çoğunluk, aynı zamanda hiç de homojen değildir ve üzerine her konuşmaya başlandığında yeniden tanımları ve ayrımları çizilmek zorunda olunan bir alandır. Kenardan konuşulamaması ya da kenarın konuşamaması yoğun ve baskın bir külliyat tarihine karşı bir çırpıda söylenebilecek hiç bir sözün olamayacağından da kaynaklanır. Kenarın soluklanmaya ve uzun kesik anlatılara ihtiyacı vardır. Uçurumların üzerinden yürüyerek, deneyimlerini bilgiye dönüştürebileceği sabırlı suskunluklara ihtiyacı vardır. Uzun, vahşi ve terörize eden bakma, görme, değerlendirme, isim verme, tanımlama, kural ve kaidelerini oluşturma külliyatının karşısında bu vahşi teröre maruz kalanlar ne doğrusal bir çizgide, ne tek zeminde durmaktadırlar ama, işin kötüsü bu belirlenim ilişkisi, tarif ettiği bu kendinden çok daha kalabalık dünyayı hep bir kıyas ilişkisi içinde tanımlamıştır. O yüzden bu şiddete maruz kalanlar, kendilerine bu kıyas dili içinden bir yer bulmaya çalışıp durmaktadırlar. Konuşmak, sesini duyurmak isteyenler, kendilerini baskın ve belirleyen tarafa karşı, onun kullandığı

kıyaslama yöntemini ve dilini kullanmak zorunda bulur. Analaşabilmeleri, dertlerini kavranabilir hale getirmeleri için bu, adeta bir zorunluluktur.

Dünyayı tanımlarken kendi gibi olmayanları başka bir şeyle karşılaştırarak anlatma pratiği, bu karşılaştırma işleminin diğer tarafını, ötekisini imal etmiştir. Bu imal edilen tarafa uzunca bir zamandır “öteki” deyip duruyoruz ve hepimiz böyle denince anlaşıldığını düşünüyoruz; çoğu zaman pek çoğumuz o ötekinin bir parçası olduğumuz halde. Tuhaftır ki, kendinden emin ve memnun olarak gelişmiş, sanayileşmiş, teknolojiler üretmiş, kendini yenileyebilmiş ve kendi gelişiminin devamı için ihtiyaç duyduğu mekanları, insanları, maddeleri ve hatta hissediş biçimlerini tanımlayıp, ele geçirip, kendinin kılan ve sonra kendileştiren tarafın kendine göre ötekileştirdiği, bu mukayesenin karşı kıyısındaki öteki de kendini tanımlamayı yeniden kurgulamaya başladığı vakit şaşkırtıcı biçimde aynı dili benimsemiştir.

Şimdi bu imal eden, tanımlayan, ad veren, kurallar koyan, şiddet uygulayan tarafın adını koymamız gerekiyor. Elbette pek çok adla çağırıyor kendini. Ötekine isimler verirken, kendinin de isimleri, tanımları var; üstelik kendi de homojen olmadığı için sürekli düzelttiği, yeniden tanımladığı, kendi özeleştirisini verdiği tanımları ve karşıtlıkları var. Efendi ve köle; ezen ve ezilen; elit ya da iktidar bloğu ve madun; zalim ve mazlum; Batı ve Doğu ya da Batı ve gerisi (West & the Rest); Kuzey ve Güney; uygar ve vahşi ya da ilkel, Sanayi Kapitalizmi ve sanayileşmemiş ya da sanayileşmekte olan ve bu dünya kapitalizmine eklemlenmekte olan (hep kesildiğimiz yerden eklemlenmeye çalıştığımız o esas çerçeve) Avrupa ve dünya, Avrupa merkezcilik ve diğerleri; merkez ve çevre, sömürgeci ve sömürge, Akıl ve duygu; din ve inanç ya da batıl inanç; bilimsel düşünce ve safсата; tarih ve edebiyat; sanat ve zanaat ya da elişçiliği gibi pek çok farklı analiz katmanı ve birbirinden uzak düşünme kıtaları arasında salınan bir yelpaze karşımızda durur. Bu karşıtlıklardan hangisini seçtiğimizin önemi büyüktür, çünkü analizi nereden yaptığımız ve nerede durduğumuz belli olur. Ama özellikle son yirmi otuz yıldır da, bu farklı analitik kategorileri biri diğeriyle yer değiştirebilmiş gibi rahatlıkla kullanıyoruz. Ben ikili karşıtlık yaratmayan; bu karşıtlıkların içinde üretildiği sürecin kendisine, kapitalizme ve onun bir aşaması olan emperyalizme bakmayı ve oranın dinamikleri içinden konuşmak gerektiğini düşünüyorum. Bu sürecin başladığı tarihsel anda ilk kesilmenin kopmanın başladığını düşünüyorum. Elbette daha öncesinin dinamikleri içinde başka süreçler söz konusu ama bizim bugünümüzü bağlayan böyle bir kopma ayrışma süreci. Aydınlanmanın aklının sınıflandırdığı felsefenin, bilimin, sanatın, hayatın ve toplumların pratiklerinden ayrışması ve kendi durduğu odaktan geri kalan dünyayı tanımlaması bu sürecin ürünü. Bu ayrışma ve tanımlayışlar, kendi kendini tartışarak bugüne gelirken elbette baskın

birçok ana eğilimler, aykırı, muhalif sesler de üretti ama karşı tarafa söz hakkı vermeme; en muhalif anda bile onun adına ve yerine konuşma ya da onu aktarma, anlatma, resimleme, sahneleme kibrinden hiç ödün vermedi. Malum olduğu üzere temsil meselesinden söz ediyoruz.

Eğer biz de Ranajit Guha'nın analiz ettiği üzere (Guha, 2006), bu sürecin içinden üretilmiş bakma biçimlerinin, bu sürecin hakim tarih anlatısının, kendi tarihini anlatırken dünyanın geri kalanın tarihini edebiyatından, yaşama biçimlerinden, folklorundan okumaya kalktığı gibi bir okuma yaparsak, şöyle söyleyebiliriz: Hakim ideoloji: "Ayna ayna söyle bana var mı bu dünyada benden güzeli, akıllısı, yeteneklisi, bilimseli, teknolojik olarak donanımlısı, üretim araçlarına sahip olanı, artığa rıza ve gerekirse zorla el koyanı" diye sorduğunda, aynadan: "Yok efendim senden başkası, yok!" cevabını bekliyorken ya da Robinson Crusoe olup, bilmediği bir yerde, orada zaten hep varolana bile ad vermeye kalkıyorken, artık bunu böyle kaba saba bir biçimde yapmıyor. Daha örtük, daha işlenmiş, hatta teknolojisi oluşmuş biçimde yapıyor; hatta yaptırıyor. Ama hala bütün temsil biçimlerinde doğa, kadın, 3. Dünya gibi ötekileştirilmiş halleri benzer, örtüşür bir dille anlatmaya devam ediyor. Aslında ne komik, ne kadar basit ve ne nahif değil mi? Ama neden hiç birimize yeterince komik, yeterince ilkel gelmiyor ve her seferinde bu anlatılardan kendimize bir pay biçip, ruhi arınmalar, boşalmalar içinde çıkıyor; bu anlatıların pathosuna ağlayabiliyoruz?*

Dünya kapitalist sistemi ve onun emperyalizm aşaması ve bugünü tarif ederken küreselleşme denen yeniden isim verilmiş hali üzerine uzun ahkam kesmek haddimizi aşar. Temsil, kültür ve bunların üretim biçimleri, edebiyat, sinema gibi alanları ya da günlük söylemler üzerinden konuşmak daha uygun ve tabii 'bura'nın bilgisinin, eleştirisinin, analizinin üretildiği yere, benim de içinde bulunduğum alana söz söylemek daha doğru. Kültür kavramına geniş kapsamlı baktığımızda, onun aslında bir kenarının, kıyısının olmadığını görürüz. Daha doğrusu, sabit bir kenarı olamaz. Baskın, güçlü odakları olduğu kadar zayıf, çekinik kenarlarının da merkeze doğru hareketi söz konusudur. S. Hall'a göre, kültür, bir mücadele alanıdır. Bütün iktidar ilişkilerine rağmen de bağımsız dinamikleri vardır. Öyle bir mücadele alanıdır ki içinde baskın ve tahakküm edici olan da çekinik ve alttan alta sürdürülmekte olan da var olabilmek, ortaya çıkabilmek, etkili olabilmek ya da diğerini bastırmak için sürekli bir mücadele verirler. Bakhtin'e göre de, her kültür *merkez kaç*

* Pathos: Edebiyatta ve sinemada anlatımsal metinlerde dokunaklılık, duygulandırma yeteneği; acınma duygusu uyandıran nitelik; merhamet ve sempati gibi his uyandırma gücü veya yeteneği, ve aynı zamanda coşkulu, tımturaklı anlatım için kullanılır. Buradan sonra her seferinde bütün bu anlamları sıralamamak için metnin içinde pathos olarak kullanacağım.

(*centrifugal*) ve *merkez çek (centripetal)* güçlerle hareket eder durur (Bakhtin, 1981). Bir yandan toplumsal ilişkiler, uyuma, uygun olana, normale, ortalama ve istenene doğru, yani merkeze doğru çekerken, bir yandan da toplumsal ilişkilerin içinde başka dinamikler merkezden uzaklaşmaya, kenarlara, ortalamadan, uyumdan kaçmaya doğru yönelir ya da itilirler. Tabii bu yönelme ve itilme halleri iki ayrı terimin bir cümlede geçme rahatlığını taşıyamaz gerçek hayatın içinde. Her iki halin de dinamikleri iktidar ve zorlayıcı kuvvetlerle girdikleri, girebilecekleri ilişkiler aslında büyük farklılıklar taşır. Marjinal olmakla, marjinde bırakılmış olmak ya da sıkışıp kalmak birbirinden çok farklı hallerdir. İnsan yaşamı boyutundan bakınca da derin çatışma, çelişki, acı ve hasar gibi pek çok insanlık halleriyle ifade bulabilir. Ve aslında şimdi bunları yazarken bile bir sosyal bilimcinin tariflerinde, analizlerinde birer ifade gibi duran haller, insanlık tarihinin derin uçurumlarında aslında daha da açılabilmeyi, anlatılabilmeyi, gösterilebilmeyi; görünür ve duyulur olabilmeyi bekler dururlar. Anlatılan ve gösterilen olmakla; görünebilir ve anlatılabilir olmak ya da kendini gösterip, anlatabiliyor olmak hep farklı karşılaşmalar; çatışmalar ve mücadeleler demektir.

Bir de elbette bütün bu hallerin bilgisinin üretilmesi ve bu bilginin nasıl toplumsallaştırıldığı meselesi vardır. Spivak'ın sözünü ettiği *epistemolojik şiddetin* karşısındaki konumlanışlardan en altta olanın yani, madunun konuşamıyor oluşuna kadar uzanan bir dizi belirlenim içinde farklılaşır bu haller (Spivak, 1994). Epistemolojik şiddet ve ona maruz kalanlardan (bugün bilimsel ve düşünsel faaliyet alanlarında çalışanlar) biri olmakla ilgili sorun ve onun karşısında duranlardan (toplum bilimsel faaliyetin nesnesi) birileri olmakla ilgili sorun da birbirlerine son derece bağlıdır. Eğer bir gün farklı yöntemlerle konuşabiliyor olacaksak, farklı dil ve yöntem arayışlarının cevabı da bu birbirinden ayrılmaz karşıtlık ilişkilerinin analizinden geçiyor olmalıdır.

Emperyalist bir proje olarak epistemolojik şiddet, diğer bütün bilme, anlama, anlamlandırma biçimlerini ve diğer sesleri, diğer bakma ve görme biçimlerini şiddetle dışlamak demektir. Dışlamak, yok saymak, varlığını görmezden gelmek, hiçeştirmek, yanı sıra ve çoğu zaman öncelikle, uygulanan ekonomik ve siyasi şiddet kadar güçlü bir şiddettir. Güzelin, iyinin, bilimsel olanın, bilimsel faaliyetin yetkinliğinin, bilgi otoritesinin nasıl ve ne kadar olması gerektiğinin, ne olabileceğinin belirlendiği bir gelenek olarak algılıyorum ben bu epistemolojik şiddeti. Aydınlanmadan beri hakim olan felsefenin, sanatın ve bilimin ne olduğunun, bilgisinin, eleştirisinin nasıl üretilmesi gerektiğinin alan ve sınırlarını belirleyen yerleştirilmiş konumundan söz ediyor olmalıyız. Üstelik bu süreç daha önce söylediğimiz gibi, kendi iç tartışmalarını, kırılmalarını, karşı çıkışlarını taşıyarak. günümüze kadar uzanmaktadır. Söz konusu olan sadece Aydınlanmanın öğretileri değil çünkü. Son yüzyılın

başkaldırılarını, yapısalcılık sonrası eleştiriyi ve bugünün yaygın ve potmodern duruşlarını da içinde barındırıyor. Üstelik bütün bu bilgi gövdeleri ve öğretilerin hakimiyet alanını oluşturan daha katmanlı ve derin ilişkileriyle. Aydınlar, aydınların sınıfsal konumları, sınıf ilişkileri ve kendilerini konumlandıışıları, sistemle bağları, bugün tamamıyla kendini metaya döndürmüş varlıkları ve faaliyet gösterdikleri meşrulaşmış pazar alanlarının analizini yapmadan, sözünü ettiğimiz karşılaşma, çatışma ve karşıtlıkları da anlayıp anlamlandırmamız mümkün olamayacaktır.

Bir sorunsal olarak ortaya konabilecek Avrupa merkezli ya da Kuzey ve Batı merkezli diye tanımlayışların kaynağının aslında coğrafi bir mesele olmadığını tartışmasız kabul edebiliriz sanıyorum. Meselenin aslında tarihsel bir mesele olarak üretim ilişkileri etrafında toplumsal örgütlenişle ilişkili olduğunu düşünenlerdenim. Çünkü eğer kenarı konuşuyorsak, Batı'nın ya da Avrupa Merkezli Kuzey / Batı hattının içinde milyonlarca insanın da benzer bir şiddetten, bastırılmadan, belirlenimden, göz ardı edilme ve görmezden gelinmenin aşağılanmalarına maruz kaldığından da söz edebilmeli, onları dışarıda bırakmamalıyız. Kendini dünya sistemi olarak koymayı ve hayatın örgütlenişi içindeki bütün meseleleri de (üretim ilişkilerinden, bilime; edebiyattan, sanata) kendi dünyasını kurduğu yerden oluşturmuş bir kalın, koyu genel hattan söz ediyoruz. Bütün bu sürecin serüveni bir makalenin sınırlarını ve haddini aşar elbette. O yüzden kendi anlatısına her kriz anından sonra güvensizlik duymuş, savrulmuş, savrulurken de bize yeniden farklı, şaşırtıcı, yenileyici bilgiler sunmuş ya da her teknolojik devrimin ardından yeniden yenilenmiş, keşifler ve icatlarla donatılmış bu hattın hızının en yükseldiği, duruşunun en renklendiği, hat çizgisinin sınırlarının en çok incelendiği ve söyleminin en bulanık, en dolambaçlı olduğu ana bakmayı yeğliyorum. Çünkü benim de kişisel tarihim buradan üretilmiş, şiddete maruz kalmıştır ve en çok kenara itildiğim yer de burasıdır. Hayat dilimim bu tarihle çakıştığı için. Beyaz adamın sahneye en sıksa, en öfkeli çıktığı sahnenin kenarında durmak durumunda olduğum için ve tarihsel bir garip mertlik bozulmasına da denk gelmesiyle bu an hepimizi ilgilendiriyor diye düşünüyorum.

Öncelikle, 80'lerden sonra belirginleşen ve hızla yaygınlaşan eleştirinin kenara ittiği yöntem, bilgi gövdeleri ve öznelere yeniden bakmalıyız. Yapısalcılıktan yapısalcılık sonrasına geçişteki eşikte ve eşiğin ilerisinde postmodernizmin ana metinlerinde dışlananlara ve onlara karşı kutsananlara ya da bu sürecin ürettiği duruşlara ve tavırlara değinmek durumundayız. Bu süreçle beraber hızla gelişen "okuma" tavrının kaçınılmaz olarak ürettiği ikinci el okurluk ve bir düşünürü bir başka düşünürün gözünden, akıl süzgecinden ve anlama kapasitesinden geçtikten sonra onların temsiline dönüşmüş halleriyle tanımaya başladığımız bu dönem için,

bu yeniden dönüp bakma meselesi elzem hale geliyor. 80 sonrası bu tip ne kadar çok çalışmanın kitap halinde çıktığını düşünelim. Şu malum falancayı okumak ya da falanca okumalarından bahsediyorum. Bu çabanın kendisi ve bu kadar yaygınlaşması, okuması yapılan yazarların ve benzerlerinin aslında aşağıda sözünü edeceğimiz pazar ve pazarın dinamikleri içinde aynileştirme, standartlaştırmaya maruz kalarak, *değişim değerine* nasıl dönüşmüş olduklarının bir göstergesidir. ‘Yazar öldü. yaşasın okuyucu’ demek, aslında pratikte okuyucunun aklında oluşan anlamın ve fikri üretimin okuyucu tarafından da üretilmiş bir yazına dönüşmesine olanak tanımak, onların fikirlerine de yer vermek dururken, okuyucunun zihnine dışarıdan bir editöryel müdahaledir. “Sakın ola bu yazarlardan kendinize göre başka vehimlere kapılıp da başka çıkarsamalar yapmayın. Bu yazarlardan bu anlamlar ya da bu anlama biçimleri çıkar” tavrı ve zorlamasıdır, söz konusu olan. Bu durumun en tipik ve komik örneklerinden biri, nasıl bir yazar olduğu, nerede durduğu, politik duruşunun aslında ne olduğu konusundaki fikirlerin büyük ve geniş bir yelpaze içinde inanılmaz farklılıklar gösterdiği ve benim de bu metinde başvurduğum kaynaklardan biri olan Bakhtin’dir. Bakhtin, kimden okuduğunuza bağlı olarak bu gök kuşağı içinde farklı renklere, kimliklere bürünüp durur.

1980’lerin bir eşik olarak, tarihsel bir anın kırılma ve dönüşümün adı olması elbette şaşırtıcı değildir ve bu tarih yine hakim bilme ve tanımlama ilişkileri içinde hep bir milat ve tarihsel an yaratma yönteminin bir parçasıdır. Ama bu vahim dönüşüm süreci, aslında II. Dünya Savaşı sonrası hayatın bütün alanlarında neredeyse top yekun dönüşümlerin ivmesinde gelmiş bir andır. Hakim bilginin geçirdiği farklı dönüşüm, kırılma ve itiraz süreçleri, yeryüzüne hakim emeğin ve üretimin örgütlenme, yeniden düzenleme süreçleri ve etrafında şekillenen toplumsal dinamiklerle birlikte gelmiştir. “Batı” denen bu hakim uygarlığın yok edici iki savaşı sarsılması, kendi kibrinden rahatsız olması ve vahşetinden mağlup düşmesinin bir sonucu olarak da açıklanabilecek eleştiri ve güvensizlik rüzgarları hakim anlatılara ve içindeki ana anlatılara güvensizliği beraberinde getirirken, bir önceki güvensizlik döneminin içinden çıkan aykırı filozofların öğretileri Marx, Freud ve Nietzsche öne çıkmaya başlamıştı. Sanat, edebiyat ve felsefenin sorgulayan, isyan eden yeni kuşakları Atlantik’in öte yakasındaki ‘Beat’ kuşağından, bu yakasındaki varoluşçuluğa kadar uzanıyor. Emperyalizm, kapitalizm, burjuva yaşam biçimleri keskin bir eleştiri yağmuruna tutuluyordu. İki savaş arasındaki dönemin dünyayı sarsan en büyük ekonomik krizi, II. Dünya Savaşı’nın ertesinde toparlanmaya çalışılan ekonomi, inşaat sektörünün ve kentsel mekanın yoğun kullanımına ve alternatif alanlarına yönelik spekülasyonları, savaştan dönen gençlerin karşılaştığı işsizlik ve evsizlik sorunları; ardından gelen nüfus patlaması kendi yeni kuşağını oluşturmaktaydı.

Dünyayı bloklara ayıran soğuk savaş, giderek keskinleşen polis devlet; güvenlik kaygıları ve önlemleri toplumsal paranoyayı besliyordu. Dünya üzerindeki son ulus devletlerin bağımsızlık mücadeleleri daha öncekilerden daha kanlı ve daha uzun bir sürece yayılıyordu. 1960'lara bu kaygı, isyan ve yorgunlukla girilirken, siyasi faili meçhuller (en bilinen ve popüler olanları bile ortamın vahametini anlatmaya yetiyordu: Kennedy kardeşler, Malcom X, Martin Luther King, Jr); Vietnam, Kore, Kamboçya, Cezayir, gibi ülkelerin direnişleri ve Küba devrimi, dünya gençliğin isyanlarının politikleşmesine (hippilerden örgütlü sola) ve uluslararası bir güç kazanmasına neden olurken, devletlerin de uluslararası düzeyde keskin ve güçlü bloklaşmalarına ve şiddet politikaları geliştirmelerine yol açıyordu. Bandung Konferansı'ndan uzayıp giden Vietnam Savaşı benzerlerine, Çekoslovakya'nın işgaline uzanan bu süreç, 68 Baharı ile simgeleşirken, işçiler, öğrenciler, kadınlar (ikinci büyük feminist dalga) ve dünyanın ırkçı politikalarıyla ayrımcılığa uğrayan halkları isyan bayraklarını açıyordu. 1970'lerin ortalarına kadar süren bu isyan rüzgarları, örgütlenme pratikleri 1980'lere gelmeden bütün dünyada farklı gibi görünen yöntem ve şiddetlerle tarih sahnesinden tamamen silinmek üzere bastırıldı; susturuldu; geride kalanlar da uygunlaştırıldı. Her bir isyan ve itiraz cümlesinin, Amerikan akademisinde bir kürsüsünün olması, sanırım sadece bana manidar gelmiyordur.

1970 başlarındaki ekonomik kriz; o günlerdeki analizlerde 'çevre ülkeleri' diye adlandırılan ülkelerdeki askeri darbeler; uzun, kanlı cunta yönetimleri birlikte yayıldılar. Böylesi bir tarihsel an, aynı süreç içinde Marx, Freud ve Nietzsche'nin mirasçıları tarafından (başta Althusser, Lacan ve Foucault) olgunlaştırılmış olan o güne kadar ki hakim fikri gidişattan büyük kopuş sürecini de beraberinde getirdi. Bu süreci yapısalıcılıktan yapısalıcılık sonrasına geçiş eşiği olarak tanımlayabiliriz.)[†]. Sözü edilen sürecin eşiğinde, teorinin en politik görüldüğü bu tarihsel dönemeç de teorik, analitik, eleştirel alanlara yönelik apolitikleşme anlarına gebe kalmaktaydı.

Özne öldü, tarih öldü, yazar öldü; tündengelim, bütünlüklü bakış bundan sonra pek de hoş karşılanmayacaktı. Muhteşem uygarlığın hakim dili sorgulanıyor, analiz koltuğuna oturtuluyor, parçalanıyor, yapı çözümüne tabi tutuluyordu. Bu sorgulamanın heyecanı ile 'Batılı Beyaz Adam'ın omuzlarından da büyük bir yükün kalktığı; *White Men's Burden* (Beyaz Adamın Yüğü) olarak tanımlanmış, dünyanın geri kalanını uygarlaştırma, uygunlaştırma sorumluluğundan artık vazgeçtiğinin işareti, sevinçle onay görüyordu. Bu durum, elbette heyecan yaratacak bir gelişmedir. Yazarın da öldüğü, sorumluluğunun ve

[†] Böylesi bir özetin, kaba bir çerçevelemenin bütün eleştiri ihtimallerine rağmen yazdığımı söylemek isterim

yükümlülüklerinin kalktığı bu fikri rüzgarların içinde, bu önermelerin eksik, yarım ve kenarda; yine unutarak bıraktığı boşluğu göremedik. Uygarlaşmaktan vazgeçerek, kendinden de vazgeçen; kendi öznesinden kendini azat eden bu duruş uygunlaşmaktan, isim vermekten, adına konuşmaktan, sahnelemekten, resmetmekten vazgeçmedi; geçemedi; geçemediğini fark edemedi. Tuhaftır onun yarattığı boşluğun içindeki unutulmuş özneleri de fark etmediler. Ölen öznenin aslında Aydınlanmacı ve Modernist aklın öznesi olması gerektiğini, o ölürken niye dünyanın o güne kadar o öznelerce nesneleştirilmiş öznelerinin de ölmeleri gerektiğini ya da aynı zamanda ne o özne konuşulduğunda ne de o özneye itirazlar edildiğinde hiçbir zaman özne sayılmamışların yine aslında olmadıklarını ima etmiş olabilecekleri sorgulanmadı. Özne öldü ilanını çıkaranlar iyi niyetli ya da değil, özgürleştirici ya da değil, dünyanın ağır bir çoğunluk olan geri kalanını yine öznenen bile saymamışlardı. ‘Bizim bu hükümler aklın öznesi sussun, siz konuşun’ demiyorlardı. ‘Biz artık hiç bir sorumluluk taşımadan sizleri top yekun temsil etmeye çalışmayacağız ama temsil edilmeniz de gerekiyor, o halde içinizden bizim dilimizi düzgün konuşanlar bunu bizim denetimimiz ve sınırlarımız dahilinde yapabilir; bilgi taşıyabilir. Sorumluluk sizlerde!’ önermesi gibi durmaktaydı, bu manifestovari önermeler. Hala hakim olan taraf değişmemişti. Çünkü bilginin ve diğer alanların üretilme biçimleri, ilişkileri ya da teknolojileri değişmemiş, hatta bu teknolojiler kendi ideolojilerini çoktan yaratmıştı bile. Bu yüzden hala hakim olan, dünyayı analiz ederken, dünyanın geri kalanındaki meslektaşları da gerekli bilgileri sağlamakla sınırlı bir alanda varolabilirlerdi. Spivak buna ‘yerli muhbir’ diyor. Ama bu yerli muhbir yeterince hakim bir statüye gelmeden dünyanın geneline ilişkin hiç bir şey söylememeliydi. Çok dünyalı, çok dilli, çok kültürlü bir dünyaya, daha demokratik bir dünyaya doğru yöneldiğimize ait umut, belki de bu yüzden ve aslında ve aynı zamanda bu ilişkilerin içinde biçimlendiği ilişkiler, üretim ilişkileri ve etrafında biçimlenen toplumsal biçimlenişler değişmediği için, gerçek bir umuda dönüşemedi, yani sokaklarda, evlerde, insanların arasında, bütün kara parçalarında... Üstelik uluslararası emeğin yeniden düzenleniş süreçlerinde eski sömürgelerden, yeni sömürgeciliğin kıskacındaki yerlerden fikri, sanatsal, bilimsel üretimin merkezleri haline gelmiş, Batı metropollerine göç edenlerin ikinci ve üçüncü kuşakları, hem tanıdık, hem yaban kimlikleri (özne yerine kimlik önem kazanmış durumdadır artık) ile o uzak ötekileri daha iyi temsil edebiliyor, eleştirinin oklarına da daha iyi kalkan olabiliyorlardı. Günah keçileri, evcil hayvanlar olmuşlardı.

Şöyle de söyleyebiliriz: nesnesini daha da şiddetle görünmez kılarken, epistemolojik şiddetin öznesi ölmemiştir. Zombi gibi ayaktadır. Kendi kendini bastırmış gibi yaptığı yerden şimdi bastırılmışın geri dönüşünü sergilemenin, mazlum ve mağdura benzemenin phatosunu

da tadabilmenin kazancı içindedir. Peçeler arkasında kaygan bir dili ve bulanık bir sesi ve odaksız bir bakışı vardır. Tarihin öldüğü savını ise, ne kadar ciddiye almamız gerektiğini gerçekten bilemiyorum. Evet Hegel'in tarif ettiği dünya tarihi, güvenilirliğini hakikaten yitirmelidir ama bu da özne meselesinde olduğu gibi Hegelci dünya tarihi ve yazımını reddetmekle tarihin ölümünü ilan etmenin yan yanılığı demokratik, gayri resmi ve alternatif dünya tarihi arayışına set çekmeyle örtüşmez mi? Ve özne ve tarih öldüğünde insan ve onun serüveni ölmüş olmaz mı? Görünen odur ki, son yirmi otuz yıldır *pazar*, insanı da, insana ait toplum, kültür ve tarihi de yok sayarak kendini beslemekten memnundur. Ama dünyadaki çok küçük bir azınlık (pazarı belirleyenler) söz konusu etmek istemediğinde, insan da, tarih de yok olmuyor. Kenarın bir yöntemi olursa ve olabilecekse, tarihsel birer insan/özne olarak, bulunulan yerden tarihin ve insanların söylenmemiş sözlerinin arayışına ve arayışın dillerine bakmakla başlamak gerekiyor.

Böyle bir arayış için - ki yazı sırf bu arayıştan ötürü- serbest bir üslubu ya da bağımsız bir üslubu deneyebilecek mi? Çünkü kenardan konuşabilmek demek aynı zamanda baskın olanın dili ve üslubunu yeterince öğrenmiş olmak, taklit ve tekrarı gerçekleştirmiş olmak demek değil midir? Belki belirsiz ve kaygan gibi duran kenarı, madundan ayıran da bu öğrenilmiş “yazabilir”, “konuşabilir” olma üstünlüğüdür. Yazabilme ve konuşabilme yetilerinin kazanılabildiği ilişki ve süreçlere sahip olabilme halidir. Hepimizin yazı yazabilmek, yazdığımız yazıyı yayınlatabilmek, okutabilmek için edinmemiz gereken bir dil var; bu dili edinmenin de geniş arka planı. Deneyimler, hayat tarzları, yaşam koşullarıyla birlikte şekillenmiş olan sınıfsal, toplumsal bağlardan söz etmekteyiz; dilimiz bu süreç ve ilişkiler içinde şekilleniyor. Şimdi bütün bunlardan bağımsız, özerk ve saf bir dil ve düşünce içinden konuşmak ve yazmak mümkün olmayacaktır. Kendi kültürel geçmişimiz içinde hangi başka dini inanç sistemleri yer alırsa alsın hatta tümünden dini reddeden birileri bile olsak; yine öğrenilmiş bir yöntem olarak Hıristiyan bir arınma ile en masum olan ana dönülebileceğini düşünmek bile mümkün olmayacağına göre, yani, aslında, aynı suda iki kez yıkanamayacağına göre, eşyanın tabiatına aykırı bir yerden konuşmuyor ve yazmıyor olacağız. Bu siyasi kültürel zaman makinesi düşü, bir bilim kurgudan çok, acıklı bir melodram gibi, o masum anla taklit ve tekrarın öncesine sıkışıp kalmak olacaktır. Masumiyet anı da bir başka romantik arayışın nesnesi değil midir? Ve her şeyden önemlisi masumiyet, bunca mücadele sürerken neden bir arayışın adı olmalıdır? Yaşadığımız dünyanın masum hiç bir yanı kalmamıştır. Zaman, ütopyanın barınmadığı zamandır. Pek çok insan için kendisine mihenk bulabileceği bir kenar da kalmamış gibi durmaktadır. Bu anlamda göçebe ve uyanık bir aklın mevzisine gerek vardır (Spivak'ın da çağrıştırdığı gibi).

Aslında, böyle bir sorunsal etrafında düşünmek ve yazmak eyleminin kendisi de kendini güçlü bir konumda tutamaz. Sözüne ısrarla etmekte olduğumuz üzere, hem akademinin, hem eleştiri ve düşünsel yazın alanlarının da bir kenarı vardır. Özellikle de dünya üzerinde emperyalizmin neredeyse 150 yıllık tahakkümü altında yaygınlaştırdığı ve kendileştirdiği pazar ilişkileri içinde oluşan bilginin üretim, dağıtım, yaygınlaştırma ve toplumsallaştırma süreçlerini bir düşünelim. Bu süreçlerin içinde, sürecin nasıl işleyeceğinin belirlendiği yöntemi ve bu yöntemin teknolojisinin, bu faaliyet alanlarında çalışan bizleri nasıl bir standartlaşmaya yani, Marksist terminolojideki *değer* olarak *mallara* çevirdiğini ve bu malların pazar alanını düşünelim. Biz bu pazarın içinde üretim araçlarına sahip olmayanlar olarak (böyle bir bağımsızlık alanı ne yazık ki kimse için kalmamıştır) rıza ve hevesle aynileşirken, bilimsel düşünsel ve eleştirel faaliyetin kenarında kalırız. Buradaki *biz*, akademik faaliyet alanının içindekiler; yazan ve düşünenler, entelektüeller, sanatçılar, eleştiri ve eleştirel düşünce alanında çalışanlara karşılık gelmektedir. Gösterdiğimiz rıza, böylesi bir alt sınıf olarak içinde barındığımız sınıf ilişkilerinin değişen çehreleriyle alakalıdır; çünkü çoğumuz maaşlı memurlarız; organik sınıf bağları içinde düşük gelir ve yaşam standardı ile yaptığımız işe sıkı sıkıya bağlıyız. Yaptığımız işin aslında belirli bir özerkliği taşıması gerektiğini isteyerek ya da istemeyerek unutup, olası sansürleri kendiliğinden koyuyoruz. Ama bunları yapmadığımızda bile makbul olabilmek, makbul mertebede yer alabilmek için aynileştirilmeyi şevkli bir rıza ile içselleştirebiliyoruz.

Bugün akademi de, eleştiri kurumu da kendi endüstrisini yaratmıştır. Toplumun, sanatın ve kültürün bilgi ve eleştirisinin endüstrisi. Neyin bilgi ya da sanat olduğunun, neyin bilgi ve eleştirisinin nasıl, ne kadar ve kimler tarafından yapıldığında bu pazarda dolanım imtiyazına sahip olacağının belirlendiği yer, aynı zamanda bilginin ve eleştirinin aynileştirildiği yerdir. Bu aynileştirme, bu standart dil ve yöntemler, kendi teknolojilerini ve ideolojilerini yaratırken, mallaşır. Bu uygunlaştırılmış ve aynileştirilmiş dil, bizim dilimiz, onun içinde yazabildiğimiz sürece kabul görüyor, basılabiliyor, referans gösteriliyor, puan topluyor ve yükseltiyoruz. Bütün aykırılıklarımız, marjinalliğimiz ya da muhalifliğimiz bile buranın içindeki bir renkten ibaret.

Hal, kendi küçük dünyalarımızda böyleyken, dünya çapında daha da vahimleşir ve ağırlaşır. Anglo-sakson akademide konumlanmayan, İngilizce yazmayan; belirli kurum, yayın ve gösterim ağlarının içinde organik ilişkileri bulunmayanlar, neredeyse yok sayılırlar. Fransızca ve özellikle Almanca yazmak bile sorunludur. Genel bir meşruluk, bilinirlik kazanmaları ve dünyalı bir çalışma olabilmeleri için İngilizce'ye çevrilmeleri gerekir. Dolayısıyla dünyanın bir başka yerinde kendi dilinizde düşünmek, çalışmak ve yazmak, sizi

kenarda konumlandırır. Ancak taklit ve tekrarı rıza ile benimseyerek hatta içselleştirip sadık bir özentiye dönüştürerek, geliştirilmiş teknolojinin içinden uygunlaştırılmış bir öteki ve veya yerli muhbir olarak, pazarın taleplerine cevap vererek küçük bir tanıma anına/alanına mahzar olabilirsiniz. Bu da sizi yaşadığınız ülkenin Batılısı, aydını, bilim ya da sanat kadını / adamı, eleştirmeni yapar ve hatta bütün köy (yükseltilmiş bir değer olarak ‘farklılıklar’ kaale alınmaksızın buralar, buralara benzer yerler) de sizden sorulabilir; hiç bir şey olamazsanız da akademik puan olarak geri döner. Bu nedenle, burada yazılmış kitaplarınız bir *citation index* kadar etmez; dünyayı sarsacak bir çalışma yapsanız, kendi adınızla anılabilecek bir kural, bir formül, bir kaide bulsanız da bir *citation index*’li kadar değeriniz yoktur. *Citation Index*’in bu kalite standartları hakimiyetinin ardına iyice bakmakta fayda var. Düşünsel üretimin, bilgi faaliyetinin ucuz baha düşmesi halidir bu, aslında. Bir insan hayatı boyunca ne kadar çok anlamlı yazı yazabilir? Yazıların içeriği değil, paketi ve sayısı önem kazanır. Konuşmanın kendisi değil, mecrası, görünebilirliği ve yaygınlığı önem kazanır. Ve burada, Türkiye’de, Akademinin, pazarın orta yerinde, taklit ve öykünme ilişkisinin çok güçlü olduğu bu yerde, bir de bizim yazdığımız alanların okuyucusunun azlığı göz önünde tutulduğunda, bizim de bir yanımız zaten kenardır. Yazdığımız dilde bizi en çok 1500- 2000 kişi okuyacak – Pollyannavari, iyi niyetli bir tahminle-, bu okuyucunun da büyük bir kısmı sözlerimizi pek kaale almayacaktır. Çok az sayıda üretim veren bizler, bu kısıtlı alan içinde birbirimizin ürettiklerini okumayarak, okuduklarımızı reddederek ve yakınımızdaki meslektaşımız yerine dünyadaki üstün “öteki” mizden kaynak göstererek yaşar dururuz. Pazarın acımasızlığı, bize karşı ayrımcı ve yok sayıcı tavrı, küçücük bir alanda bizleri de vahşileştirir; kendi “öteki”lerimizi imal eder, onların üzerinden varlığımızı sürdürmeye çalışırız. Temsil ederken şiddet uygular ya da sempatiyle ötekileştirir; ruhumuzu temize çıkarırız; ısrarla birbirimize referans vermez, yok sayarız. Muteber bir yabancı yazarı ilk kez karşılaştığımız buralı bir yazardan okuduğumuzu, zinhar beli etmez, aktaran falanca demekten hicap duyarız. Biz böyle yaptıkça, suya bile yazmadığımız bu kıyıda, sözlerimiz ne taşta toprağa ne suya karışacaktır. Bu pazarın kıyısında yalnız ve kenarda, muhteşem dünyanın bizi kendi ötekilerimiz arasından seçip çıkarmasını bekleyecek, kadrimiz bilinmediği için öfkelenecek; kendimizi madun ve mağdur hissederek, hisselenerek aydın melodramları üreteceğiz. Oysa bilginin ve eleştirinin, kendi ve kendi ötekimiz saydığımız yerlerden, benzerlerimizden, hemen yanımızda duranların arasından çıkabileceğini, öznesini öldürmüşün karşısında pek çok özne olduğumuzu görmemiz gerekiyor.

O halde, bilgisi, bilişi, bilinci kenarda saklı kalanın bilgisine ve eleştirisine ulaşabilmek için, kendi halimizi kavramak durumundayız. Kendi duruşumuzu bu genel dünya

piyasası içinde *değişim değerine* dönüşmüş bilimsel ve eleştirel faaliyeti ve o faaliyetin içindekiler olarak kendimize ait bir duruş olup olmadığını da netleştirmek durumundayız. Ve eğer baskın olanın dışında, ondan farklı bir dünyadan konuşacaksak, onun dışında durmak, ondan bağımsız olmak gerekiyor. Bu da, ister istemez baskın olanın dilinin karşısında olmaktan çok, o dilin ötesinde, dışında başka bir dil üretebilmekten geçiyor. Ve bu yeni dil arayışının ya da yöntem oluşturma çabasının da tepkisel değil analitik, yani, çözümleyici olması gerekiyor. En azından benim kendimi konumlandığımdan böyle bir öncüller dizisi beliriyor.

Ama her şeyden önce de kenarın homojen olmadığını, toplumsal örgütlenişler içinde güç ilişkilerinin karşısında farklı duruşları olabileceğini, farklı toplumsal tarihlerle konumlanabileceklerini de konuşmamız gerekecek. Kenar, yüksek / alt kültür (High & Low) ve / veya azınlık / çoğunluk karşıtlığından mı, yoksa mazlumla zalimin çok uzun mücadelesinden mi sorgulanabilir bir durumdur? Bu karşıtlıklar her an yer değiştirebileceği gibi, mesela zulmün kendisi, mazlumla zalimi aynı süreçte dönüştürür ve aslında ürettiği bu dönüşüm sürecinin ortak dili olabilir. Çatışmalar, zulümler, savaşlar içinden geçilirken, kenar kirlenmemiş ve masum kalır mı? Bir savaşta taraflar birlikte kirlenir. Savaş kendi dilini ahlakını, yaşama ve ayakta kalma biçimlerini üretir. Her kenardan bahsedişin kenarla neyi kastettiğini, kenarın kim olduğunu açması ve berraklaşması gerekmektedir. Topyekun bir kenar, mazlum, mağdur ve madun olma hali yoktur. Bu hallerin her bir ayrı toplumsal katmanlara denk gelebileceği gibi, bazı toplumsal katmanlaşmalar içinde sınıf analizi ile bakmaya başladığımızda bu hallerin hepsi birden bir sınıf için geçerli kategoriler de olabilirler. Kaldı ki, bütün bunlardan bağımsız olarak, günün ve iktidarın her ittiği, içinde devrimci, yenileyen, iyileştiren, farklılaştıran bir dinamik barındırır mı? İtilmiş olmak, çeperele yapışıp kalmak, haklılığı ya da saklı bir güzelliği kendiliğinden barındırır mı? Kenarın içinde bulunduğu hal her koşulda ‘kendi için’ ve sadece ‘kendinde’ olan bir yöntem barındırır mı?

Kenarı, emperyalizmin yaygınlaştırdığı ve bir dünya sistemi haline getirdiği kapitalizmin altındaki sınıflar ve katmanlar olarak aldığımızda, bu homojen çoğunluğun farklı katmanlarını, iç bölünmelerini ve bu çoğunluğun içinde onları bölen ve ayırıştırarak etnik gruplaşmalar gibi ortaklıklar, benzer deneyimler üreten alanları da ayırıştırarak konuşmak zorundayız. Böyle yaklaştığımızda Gramsci’den alınan bir kavram olan *madun* meselesini de açmamız gerekecektir. Çünkü hepimiz bu alt sınıfların da farklı sınıflardan, sınıflar içi katmanlardan oluştuklarını; maddi koşullarının, yaşama zorlandıkları biçimlerin tek başına onları bir araya getirerek, siyasi talepler oluşturmalarına neden olabilecek ve

yukardan yayılan ideolojiye ya da şiddete karşı uyanık ve örgütlü direnme ve varolma biçimleri üretmeye yetecek, devamlılığı olan bir kendi olma bilinci taşımadıklarını, taşıyamadıklarını; geçici anlarda bunun gerçekleşebildiğini biliyoruz. Bu katmanların aynı zamanda çoğunlukla toplumun diğer katmanları kadar yukarda sözünü ettiğimiz bölümlenmelerde, baskın ideolojinin söylemleri üzerinden, kendi yanındakini de ayrımcılığa tutmaya açık olduklarını da söyleyebiliriz. En yaygın ve ortak baskın ideolojinin cinsiyet politikalarının altında yaşandığını söylemeye de herhalde gerek yoktur. Kenarın sesi ve görünürlüğü derken metaforlara bile gerek olmaksızın, baskın ve hegemonyanın sağlanmasında hala en güçlü sıva görevini gören dini söylemlerin, mesela dünyanın buralarında, hala, kadının sesinin ve görünürlüğünün günah olduğu ve erkeklere duyurulmaması, gösterilmemesi gereken namahrem alanlar olduğu inancını yaygınlaştırabiliyorsa, bu katmanlaşmanın boyutluluğu ve çeşitliliği anlaşılabilir olur. Gramsci'deki haliyle *Madun Sınıflar* tanımları gereği bir devlet -ya da iktidar diyelim- oluşturamadıkları sürece bir birlik oluşturamazlar. Ekonomik üretimin katmanlarında biçimlenirler ve toplumsal dinamikler, sivil toplum, siyasi toplum, baskı grupları, muhalefet rüzgarları ile bol girdaplı ve birbirine örülmüş ilişkiler içinde ve aynı zamanda hegemonyanın işleyiş pratikleriyle de belirlenir. Bütün bu süreçlerin özgül ve tarihsel dokularını birlikte çalışmak gerektiğini söyler bize Gramsci de (Gramsci, 1989: 52-53). Spivak ise *Konuşamayan Madunun* yalıtılmışlığının bulanık bir hegomonik kimlik olarak algılanmaması gerektiğini, madunun sesini duyurabilmek ve görünür olmak ve hatta bir yer edinebilmek için ulaşma imkanı bulamadığı sivil toplumun yapılarından söz eder. (Spivak, 2007: 54) Özneyi öldürünce, ortaya 'kimlikler' ve ardından 'beden' başlıkları çalışmaların odağına yerleşti. Ama bu başlıklar da madunu tartışmamızı engelledi. Çünkü madun sınıfların karşısında duran mesele aslında düz ve indirgemeci bir çıkarsama ile herhangi bir mağduriyet haliyle özdeşleştirilemez. Her ne kadar metonomisi yapana ne kadar şık görülse de buradan üretilen phatoslar (duygulanımlar) kendi üzerlerine kapanır kalırlar. Buranın ayrımını görebilmek, bizi içine düşeceğimiz romantik, mistik, teslimiyetçi temsil biçimlerinin ayrımına varmamızda gerekli olacak uyanıklığı sağlayacaktır. Kenarın uzun, çok katmanlı ve çok cepheli bir mücadele alanı vardır. "Hattı müdafaa yoktur, sathı mücadele" vardır. Ve bu sathı palimpsesttir yani çok katmanlıdır. Tarihin dokuları içinde açılmak ve konuşulmak için hala bekler durur.

Çok katmanlı ve çatışmalı kenar, dünyanın geri kalan çoğunlukları olarak ortak ve tek bir yerden görünür ve duyulur olamayacaktır. Aydınlanmanın ve modernizmin öznesinin ölmesine bile gerek yoktur. Geri çekilmesi, susması, alan açması yeterli olacaktır. Aynı geri

çekilme ve yerini gelecek olana, gelmesi gerekene açabilmenin bilgisini, duruşunu edinme gereği, zombi gibi ısrarla hakimiyetini sürdüren postmodern aklın öznesi için de geçerlidir. Hakimiyet alanlarını ve sahip oldukları araçları dünyanın geri kalanıyla paylaşmaya rıza gösterdiklerinde, bu mümkün olacaktır. Bu rızayı da elbette emperyalizmin iktidar bloğu göstermeyecektir. İşte bu noktada bizlere, dünyanın hakim olanları arasında dolanmakta olan bizim gibilere, bilginin, kültürün, sanatın, eleştirinin mevzilerindeki dünyalı memurlara, epey görev düşmektedir. Susmak, vakit vermek, geri çekilmek gerekiyor. Dinleme sabrını; yazdığımız, okuduğumuz, çalıştığımız yerlerde yan sıralarda, yanımızda duran uzun zamandır bastırılmış, yok sayılmış olana açmamız gerekiyor. Yazının başında da söylediğim gibi kenar, ona söz verildiğinde hemen konuşamayacaktır; konuşmaya başladığında büyük olasılıkla, tıpkı bu alanda çalışanlar gibi uygun, varsayılmış dili tekrar etmeye, taklit etmeye çalışacaktır. Hakim ideolojinin bütün ırkçı, şoven, erkek egemen söylemlerini tekrarlayacaktır. Muhtemelen, kesik, kopuk, sıçramalı konuşacaktır. Yine başlangıçta söylediğimiz gibi hayatında sıkça karşılaştığı derin uçurumlar, devamsızlıklar, güvensizlikler, yaralar ve unutulmuşlarından konuşacaktır. Aslında bakıldığında inanılması zor haksızlıklar ve mantıksızlıklara maruz kaldığı halde, bunların olması gereken, normal ve açıklamaları olan şeyler olduğunun bilgisi ve hissi yaygınlaşmış olduğu için, deneyimlerini anlamlandırmak ve hele ki hepimiz için bilgi kılabilmek adına başka türlü düşünebilme pratiğini keşfetmek ve üretmek zorunda kalacaktır. Dilini anlaşılabilir kılmak isterken, boğuk çığığın bir ezgiye dönüşebilmesi için, kendi sesini kendi üretmek zorunda kalacaktır; çünkü bu alanın içinde, bu sesi düzeltmenin eğitiminden geçmek, zaten halihazırda var olan uygunlaştırılmış ötekiler ordusuna katılmak demektir.

Kendi adımıza konuşmak; yanımızdakinin, madunun sesinin duyulabilmesi için sessizliği temin etmek; çıkan sesi tashih etmeden, düzeltmeden duyulur kılmak gerekiyor. Bu sesi kendinin düzenleyebileceği bilgi ve yetileri paylaşabilmek gerekiyor. Hiç kimsenin uygunlaştırılmış ötekisi olarak varolmamayı becerebilmemiz gerekiyor. Benjamin'in arkeolojik kazısına karşılık gelecek bir yaklaşımla, tarihin içinde kenara itilmiş dünya tarihini yerin altından çıkarmamız gerekmektedir. Tirin Ti Min Ha'nın içerdeki yaban / dışarıklı ve dışarıdaki yerli / içerlikli[‡] olma hallerini bilerek, önce kendi duruşumuzu belirleyebiliyor olmalıyız. Sabırlı bir kenara çekilmeyle bilimsel, felsefi, sanatsal, kültürel bütün temsillerde farkındalığımızı sürekli uyanık kılmak durumundayız. Bu farkındalıkla, yaratıcı bir

[‡] Min Ha'nın "inside out outside in" kavramsallaştırması ve aynı başlıklı makalesindeki tartışmaları kastediyoruz (Min Ha, 1989a). *Dışarıklı* kavramsallaştırmasını da daha önce Türkiye sinemasının son döneminde yönetmenlerin genel halini yansıtmaya nedeniyle kullandığım için burada bir örtüşme oluşturabilir umuduyla kullanmaktayım.

eleştirelilikle, en yakınımızdaki öteki ile birlikte çalışabilmemiz gerekmektedir. Kenarın sesinin duyulabilmesi ve görünür olabilmesinin yöntem arayışlarında, bütün bir metin boyunca etrafında dolandığım en büyük tehlike: Hakim olan dilin içindeki “iyi niyetli” yukardan bakışların yaratabileceği ve özellikle de son zamanlarda Türkiye sinemasında sıklıkla karşılaştığımız romantize etme ve lümpenliği kutsama gayretkeşliğidir. Yazının sonunda verdiğim bu örneği daha önce bir kaç kez tartıştığım ve tekrara düşeceğim endişesiyle uzatmayı düşünmüyorum. Ama söz konusu durum analitik olmayan oldukça reaksiyoner bir bakış ve tavırla flulaşmış bir Batı ve/veya iktidar tespitinin ardından hem temsil edenin kendini sebepsiz ve mesnetsiz bir melodram öznesine dönüştürdüğü ve kendini mağdur ve/veya madun hissettiği bir yerden, yine içinde pek de analiz barındırmayan kendi algısına paralel bir bulanıklıkta tarif, tasvir ve resmetmeye çalıştığı kenarı; lümpen bir dünya duruşu ile özdeşleştirdiği ve bu lümpen halleri kutsadığı bir eğilimin giderek yükseldiğini gözlemlemekteyim. Yenik düşmüş, mağdur, melankolik ve kadereci tavrın, eleştirinin cephesinden de olumlanması beni daha da kaygılandırmaktadır.[§] Bu kendisini kenarda addedenin, öykülerini anlattığı kenarın en yakınındaki duruşları nasıl da şiddetle ötekileştirdiği, belki bu metnin tartışmalarından birinin de en net örneğini oluşturmaktadır. Öfkeli, ezilmiş erkek kahramanların kaderlerinin onları sürükledikleri yerlerde, öncelikle düşmanlaştırdıkları kadına ve sonra da diğerlerine yönelik şiddetleriyle karşı karşıya kalırız.**

Bu metnin daha da uzamaması için sözünü ettiğim itirazlarımı daha önceki özetlemelerimden aktaracak olursam 90 sonlarından başlayarak yaygınlaşan ve etkinleşen kadına, sınıf meselesine, topluma ve kente yabancı ve dışarıklı bir bakışın hakim olduğu filmler, aynı zamanda lümpenlik ve hiçlik kutsamalarının da yeniden ve yeniden üreticisi oldular. Böylesi bir bakışın, özellikle sözünü ettiğimiz 80’ler eşliğinde, toplumun, ekonomik siyasal, ideolojik, kültürel bütün dokularında yukardan inen şiddetle sarsılması; gündelik hayatın en küçük detaylarında ezilip aşağılanması; dayanışma ve örgütlülük pratiklerinden uzaklaştırılarak yalnızlaşması içinden çıktığını söylemeye çalışıyorum. Aynı eşikte hem dünyada hem de Türkiye’de binlerce insanın başına gelen işkence, faili meçhul, kayıp, hapis

[§] Bu yazının bitme aşamasında elime geçtiği için detaylı bakma fırsatı bulamadığım Nurdan Gürbilek’in *Mağdurun Dili* (Metis 2008) kitabı bu konuda tartışmaların güçlenmesine katkıda bulunacak gibi duruyor.

^{**} Burası için Tül Akbal Süalp, “Melodramın mayhoşluğu, risk almak, ya da kapitalizmin sunaklarından madunun sesi geliyor mu?”, *Sinesen’in sesi*, Şubat 2008 sa: 4; “Sıradanın Selameti”, *Milliyet Sanat*, Ağustos 2007: 64- 65; “Violence Muted women under scene of some glorified lumpen men”, Basak Senova interviews Zeynep Tul Akbal Sualp *New Feminism: worlds of feminism, queer and networking conditions* Edited by Marina Grzinic and Rosemarie , 2008, Vienna: Löcker Publisher; “Yabancı, Dışarıklı ve Lümpen “Hiçlik” Kutsamaları seyrelmiş toplumsallık ve yükselen faşizan hallerin “post”lar zamanı...”, *Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler Konferansı VIII: Sinema ve Politika* Kadir Has Üniversitesi, 16-18 Mayıs 2007 çalışmalarına bakılabilir.

ve idamların, günlük hayatın üzerinden hiç bir şey olmamış gibi geçemeyeceğini, acının ağır bir deneyim olarak sadece ateşin düştüğü bazı hanelerde yaşanmış olamayacağını, yan hanelere ve giderek toplumların yüzeyine yayılmış bir utancın işsizlik, açlık, yoksullukla reaksiyoner ve odaksız bakışlara neden olabileceğini tartışmak istemiştım. Sanıyorum böylece 80 sonrası bilgiye ve bilgi üretimine, düşünceye karşı geliştirilen cehalet yüceltmeleri, apolitik ve milliyetçi (hatta bütün ötekileri dışlayan ve onlara karşı hayli saldırgan) söylemlerle beslenen ve güçlenen, günlük ve günü kurtaran ideolojinin resmi ideolojiyle örtüşmesi ve uyumu ile karşılaştık. Şaşırtıcı olan bu resmi ideoloji ile son derece uyumlu bakışın, Türkiye’de sinema yapanların hatırı sayılacak büyüklükte bir grubu tarafından tamamen benimsenmesi ve hatta bunların, bu bakışların ve ideolojilerin günlük yeniden üretimine katılıyor olmaları. Kente ve kadına dışarıklı, uzak, yabancı unsurlar olarak bakan, lümpen ve şoven bir dili benimseyerek ve hatta yücelterek üreten bu dünya kavrayışına paralel olarak örtük ve / veya açık şiddeti “cazip bir anlatı biçimi olarak stilize eden ve meşrulaşmasına katılan *Karışık Pizza* (U. Turagay, 1997) *Ağır Roman* (M. Altıoklar, 1997) *Gemide* (S. Akar, 1998) *Laleli’de bir Azize* (K. Sabancı, 1998)^{††} gibi 90’ların sonunda başlayan ve yukarıdaki tanımların tümünü içinde taşıyan örnekler olarak daha çok şiddet, şovenizm ve milliyetçilik ile devam ederken, sözü edilen özelliklere tam anlamıyla uymuyormuş gibi görünen ama aynı haleti ruhiyenin başka yüzleri olarak gelen “hiçlik”, hatta varoluşçuluk iddiaları taşıyan örnekleri, özellikle Zeki Demirkubuz filmlerini (hepsi için geçerlidir) de aynı bağlam içinde tartışıyorum. Bunu yaparken, aynı döneme bu şekilde tepkisel bakmayan ve çözümleyici ve eleştirel yaklaşabilen Derviş Zaim, Reha Erdem, Yeşim Ustaoglu, Ezel Akay, Ahmet Uluçay gibi yönetmenlerin filmleri başta olmak üzere, hiç de azımsanmayacak sayıdaki filmleri de tartışabilmek boynumuzun borcudur. Çünkü bu yazı boyunca bulmaya çalıştığımız kenarın sesi ve görünürlüğü için çerçevenin, yani film karesinin kenarı ve ötesini görünebilir kılma arayışlarına sinema alanından örnekler oluşturmaktadırlar.

^{††} Bu film özelinde aslında ilginç bir durum ortaya çıkar. Film *Gemide* filmiyle birbirine geçişli ortak bir senaryo ve oyunculara sahiptir. Aynı meseleye sanki bir başka taraftan bakmaktadır. Fakat metinsel anlatıyla, filmsel anlatı farklılaşır. Yani *Gemide*’deki anlatım bu filmin görsel anlatısıyla aynı şeyi söylemiyor. Çok farklı bakan bir kamera öykünün anlatımsallığının dışına çıkıyordu. Bu yüzden başka bir analize de ihtiyaç uyandırır.

KAYNAKÇA^{‡‡}

- Abisel, N. (1994) Türk Sineması Üzerine Yazılar, İstanbul: İmge.
- Ahmad, A. (1992) In Theory: Classes, Nations, Literatures, New York: Verso.
- Akbal Süalp, Z.T. (2004) ZamanMekan: Kuram ve Sinema, İst:Bağlam
- Akbal Süalp, Z.T. (2006) “Adı Vasfıye bir hülyaydı”, adı: Atif Yılmaz, Ankara: Dost, 126-134.
- Akbal Süalp, Z.T. (2008) “Kent, İmge Özne ve “dışarıklı” ZAMANMEKANLAR” zaman . mekan / mekan . zaman, İst: YEM
- Akbal Süalp, Z.T. (2008) “Violence Muted women under scene of some glorified lumpen men” interviewed by Basak Senova in New Feminism: worlds of feminism, queer and networking conditions Marina Grzinic and Rosemarie Reitsamer (eds) Vienna: Löcker publishers
- Bakhtin, M. M. (1981, 1998), The Dialogic Imagination: Four Essay by Mikhail Bakhtin, der: Michael Holquist, çev: Caryl Emerson& Michael Holquist, Austin: UTP.
- Bakhtin, M. Mikhail., (1986), Speech Genres and Other Late Essays, trans. V.W. Mc. Ghee, Austin: University of Texas Press
- Benjamin, W., (1993), Pasajlar, çev: Ahmet Cemal, İstanbul :YKY.
- Berkday, F., (2003), Tarihin Cinsiyeti, İstanbul: Metis
- Guha, Ranajit, (2006) Dünya-Tarihinin Sınırlarında Tarih, İst: Metis
- Hall, Start (2000) “Cultural Identity and Cinematic Representation”, in R. Stam & T. Miller, Film and Theory: An Anthology, Oxford: Blackwell,
- Hansen, M. (1983), “Alexande Kluge, Cinema and the Public Sphere: the Construction Site of Counter - History”, Discourse, no:6.
- Jale Parla (1993) Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri, İst: İletişim Yayınevi
- Kahraman Hasan Bülent (2007) Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye, İst: Agora Kitaplığı
- Kirel S, (2005) Yeşilçam Öykü Sineması İstanbul: Babil yay.
- Min-Ha, T. T. (1989a) Woman, Native, Other: Writing Postcoloniality and Feminism, Indiana: IUP.
- Min-Ha, T. T., (1989b), “Outside In Inside Out”, J.Pines & P.Willemen, (eds) Questions of Third Cinema, London: BFI.
- Min-Ha, T. T., (1992) Framer Framed, NY: Routledge.
- MutmanKeyman Yeğenoğlu (der) (1996) Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark, İst: İletişim Yayınevi
- Özbudun, Sibel (2006) Avrupa Birliği ve Çokkültürcülük Yalanı, Ütopya yay.
- Parla, Jale (2000) Don Kişot'tan Bugüne Roman İletişim yay.
- Parla, Jale 1985 Efendilik Şarkiyatçılık Ve Kölelik, İst: İletişim yay.
- Spivak, G. C, (1994) “Can Subaltern Speak?” Colonial Discourse and Post- Colonial Theory: A Reader, N. Y.: Columbia University P.
- Spivak, G. C. (2007) Köklerimiz Havada: Her Yerde Yurdumdayım Ben!, çev: O. Akınhay, İst: Agora

^{‡‡} Bu metin içinde mümkün oldukça referans kullanmamaya çalıştım. Kullandıklarımı hakim dilin kenarındakilerden seçmeye gayret ettim (Onlar her ne kadar hakim dil karşısında meşriyetlerini kazanmış yazarlar olsalar da). Bu yazıdaki eleştirinin okları kendime de yöneldiği için benim de kaynaklarımı onlar oluşturuyordu. Her ne kadar sınırlı da olsa ve pek çok çalışmayı dışarıda bıraksa da, en azından burada biraz daha geniş bir kaynakça sunmak istiyorum.

- Spivak, G. C. (1999) *A Critique of Postcolonial Reason: Toward a History of the Vanishing Present*, Harvard: HUP.
- Spivak, G. C. et.al. (1995) *The Spivak Reader: Selected Works of Gayatri Charavorty Spivak*, N.Y.: Routledge.
- Spivak, Gayatri C. (1999) *A Critique of Postcolonial Reason: Toward a History of the Vanishing Present*, London: Harvard University Pres
- Şenses, Fikret *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İst: İletişim yay.
- Timur T. (2002) *Osmanlı- Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İst: İmge 2. bsk
- Türkoğlu, Nurçay (2004) *Renkli Atlas : Kültürel Üretim Alanları*, İst: Babil Yay
- Türkoğlu, Nurçay (2007) *Toplumsal İletişim : İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Tanımlar Kavramlar Tartışmalar*, İst: Kalemus Yay.
- Üstel, Füsun (2004) *Makbul Vatandaşın Peşinde*, İst: İletişim yay.
- Willemsen, P., (1994), *Looks and Frictions: essays in cultural studies and film theory*, Indiana: Indiana Univ. & BFI.
- Williams, P., ve Chrisman, L., (der) (1994), *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*, NY:CUP.
- Yeğenoğlu, Meyda (2003) *Sömürgeci Fantaziler : Oryantalist Söylemde Kültürel Ve Cinsel Fark*, İst: Metis Yay.